

Arjan Nobel, ***Besturen op het Hollandse platteland. Cromstrijen 1550-1780*** (Dissertatie Leiden 2012; Zutphen: Walburg Pers, 2012, 249 pp., ISBN 978 90 5730 847 9).

Laten we eerlijk zijn, er zijn weinig proefschriften die je echt voor je plezier leest. Meestal gaat het toch vooral om de inhoudelijke waarde. Het proefschrift van Arjan Nobel is echter de spreekwoordelijke uitzondering die de regel bevestigt. In een prachtige stijl beschrijft hij de wereld van het vroegmoderne platteland, zoveel mogelijk vanuit de gewone mensen. De ene na de andere anekdote diept hij op uit de indrukwekkende verzameling bronnen die hij heeft doorgenomen. Het boek is ook nog eens rijk geïllustreerd, dus een aanrader voor iedereen met ook maar enige affiniteit met het onderwerp. Dat onderwerp is het plattelandsbestuur in Holland in de vroegmoderne tijd. De centrale casus is Cromstrijen, een ambachtsheerlijkheid gelegen op het eiland de Hoeksche Waard. Cromstrijen is vooral gekozen vanwege zijn uitzonderlijk rijke archief, waarvan Nobel de bijzondere overlevering (via Fortis/AMEV) beschrijft.

De lezer zal zich afvragen in hoeverre Cromstrijen voldoende representatief is om de titel *Besturen op het Hollandse platteland* te rechtvaardigen, en op deze vraag gaat Nobel zelf in (19 en 166). Hij gaat het probleem vooral te lijf door zoveel mogelijk te vergelijken met andere dorpen, bijvoorbeeld met Graft en De Rijp waarover gedetailleerde studies zijn verschenen. De uitgebreide informatie met betrekking tot deze en een groot aantal andere dorpen, polders en regio's maakt dat het boek inderdaad een veel breder beeld geeft dan alleen van Cromstrijen. Het stijgt uit boven een lokale studie. Op zichzelf overtuigt het mij overigens niet dat er vooral overeenkomsten zouden zijn, zoals Nobel stelt (166). Alleen al de ontstaansgeschiedenis van Cromstrijen (als droogmakerij waarin het eerste dorp pas gesticht werd na de droogmaking in de zestiende eeuw en het tweede in de zeventiende eeuw) doet vermoeden dat er verschillen waren met de eeuwenoude dorpen op het oude land, juist ook in de inrichting en praktijk van het lokaal bestuur. Maar voor mij hangt de relevantie van dit onderzoek niet af van de representativiteit. De lagere besturen in Holland tijdens de vroegmoderne tijd waren nu eenmaal veelvormig, zoals Nobel ook laat zien in hoofdstuk 1 ('Veelvormig bestuur'). Een andere casus zou waarschijnlijk niet veel representatiever zijn. De enige manier om dit echt op te lossen zou zijn om in plaats van slechts één gebied er bijvoorbeeld drie te nemen en deze systematisch te vergelijken. Dat heeft natuurlijk weer andere nadelen. Een microstudie op basis van een uitzonderlijk goed bewaard archief is

waardevol op zichzelf. Zeker als de invalshoek origineel is en ook dat is het geval, want over het lokale bestuur op het platteland is weinig wetenschappelijk onderzoek verricht.

De centrale thematiek van het boek betreft de culturele en sociale aspecten van het plattelandsbestuur. In de inleiding schetst Nobel na een historiografisch overzicht drie indrukken of 'beelden' van het plattelandsbestuur die de bestaande studies volgens hem oproepen: de onveranderlijkheid; de tegenstelling met de stedelijke cultuur die wel dynamisch was; en het geringe contact met de buitenwereld. Na vijf hoofdstukken – waarvan de onderwerpen slechts ten dele op deze thema's aansluiten – komt hij in de slotbeschouwing op de drie beelden terug en constateert dat ze niet kloppen. Er was namelijk wel degelijk sprake van dynamiek, het verschil met de stad was niet groot want zowel op het platteland als in de stad overheerste een pragmatische bestuurscultuur, en wat betreft de buitenwereld komt hij op 'een merkwaardige paradox van openheid versus geslotenheid' die ook de steden en gewesten kenmerkte (165). Als vierde punt voegt hij nog toe dat een relatief groot aantal plattelandsbewoners bij het lokaal bestuur betrokken was en dat deze lokale bestuurders zelfbewust waren. Het is jammer dat deze vragen en conclusies zo algemeen zijn gehouden. Nu zijn de uitkomsten immers weinig verrassend. Alleen al de historiografie die de auteur zelf bespreekt (10-13), heeft duidelijk gemaakt dat Hollandse dorpen meestal forse ontwikkelingen doormaakten, bijvoorbeeld op het gebied van migratie, inwonertal, economische structuur en landschappelijke omgeving. Dit maakt het al zeer onwaarschijnlijk dat het lokaal bestuur statisch bleef. Het boek had aan kracht gewonnen als er een scherpere analyse was uitgevoerd om te weten wanneer het plattelandsbestuur nu precies meer of minder dynamisch was, dan wel meer of minder open naar de buitenwereld, en hoe die veranderingen verklaard moeten worden.

Een tweede kanttekening wil ik plaatsen bij de geringe aandacht voor de economische aspecten, omdat die vermoedelijk een zeer grote rol speelden in deze ambachtsheerlijkheid. Cromstrijen stond onder collectief bestuur van veertig tot wel honderd ambachtsheren (104, 164), elk gerechtigd tot een bepaalde hoeveelheid aandelen. Op zichzelf kwam het vaker voor dat een ambachtsheerlijkheid een aandelenstructuur had, maar in Cromstrijen was het bijzondere dat ook landbouwgrond tot het gemeenschappelijk bezit behoorde. Naast gewone ambachtsheerlijke rechten, zoals de opbrengsten van het schoutambt, viel een steeds grotere oppervlakte land in de aandelenmaatschappij (46). Hoewel dit een belangrijke financiële dimensie toevoegt aan de ambachtsheerlijkheid, besteedt Nobel geen aandacht aan wat de heerlijkheid opbracht. Slechts toevallig krijgt de lezer daarvan een idee. Op pagina 98 wordt namelijk een archiefdocument afgebeeld, een borderel van een rekening. Daaruit blijkt dat de netto opbrengst van de ambachtsheerlijke goederen in 1756 ruim 11.000 gulden was, geheel dankzij de verpachting van de landerijen. Bedenkend dat de landbouw het in die periode nog moeilijk had en nauwelijks begonnen was zich te herstellen van een lange depressie, mogen we concluderen dat de ambachtsheerlijkheid tevens een aanzienlijk grootgrondbezit vertegenwoordigde. Na afschaffing van de heerlijke rechten in de

negentiende eeuw transformeerde de heerlijkheid dan ook tot een groot landbouwbedrijf met werk voor honderden arbeiders (17). Hoewel Nobel de afnemende belangstelling van de ambachtsheren voor de bestuurlijke gang van zaken in Cromstrijen in de achttiende eeuw wel in verband brengt met de neergang in de landbouw, problematiseert hij dit niet (66-69). Zo wordt niet duidelijk waarom de geringe betrokkenheid bleef bestaan toen de landbouwprijzen in de tweede helft van de achttiende eeuw weer opleefden, noch waarom er geen verschillen waren met de bestuurlijke ontwikkelingen elders, terwijl het financiële belang in Cromstrijen toch vele malen groter moet zijn geweest.

De rijke beschrijving van hoe de lokale bestuurders functioneerden, levert echter ook veel relevante observaties op. Nobel laat bijvoorbeeld zien hoe het schoutambt veranderde. Vervulden in de zeventiende eeuw boeren het ambt, in de achttiende eeuw waren de schouten professionele bestuurders afkomstig uit regentenfamilies (70-74). Dit lijkt mij een mooi voorbeeld van hoe instituties die eeuwenlang met dezelfde term werden aangeduid en waaraan formeel dezelfde bevoegdheden verbonden bleven, toch heel anders gingen functioneren wanneer ze door andere sociale groepen werden bekleed. Ook interessant is te zien hoe pas problemen ontstonden tussen de ambachtsheren en de polderbestuurders toen de grote personele overlap tussen beide groepen verdween (118-121). Met dit soort dingen toont Nobel aan hoe zeer het de moeite waard is om diep in de geschiedenis van ambten en hun bekleders te duiken. Daarmee is dit boek een welkome aanwinst voor de geschiedenis van het vroegmoderne bestuur.

Milja van Tielhof, Huygens ING - KNAW